

Sessizliğin Sesi-IV

İZMİTLİ ERMENİLER
KONUŞUYOR

HRANT DİNK VAKFI
HRANT DINK FOUNDATION
ՀՐԱՆԿ ՏՈՒՆԵ ՀԻՄՆԱԴԱՆ

HRANT DİNK VAKFI

Hrant Dink'in, 19 Ocak 2007'de, gazetesi Agos'un önünde öldürülmesinden sonra, benzer acıların yeniden yaşanmaması için; onun daha adil ve özgür bir dünyaya yönelik hayallerini, dilini ve yüreğini yaşatmak amacıyla kuruldu. Etnik, dinî, kültürel ve cinsel tüm farklılıklarıyla herkes için demokrasi ve insan hakları talebi, vakfın temel ilkesidir.

Vakfı, ifade özgürlüğünün alabildiğine kullanıldığı, tüm farklılıkların teşvik edilip yaşandığı, yaşatıldığı ve çoğaltıldığı, geçmişe ve günümüze bakışımızda vicdanın ağır bastığı bir Türkiye ve dünya için çalışır. Hrant Dink Vakfı olarak 'uğruna yaşanması davamız', diyalog, barış, empati kültürünün hâkim olduğu bir gelecektir.

SESSİZLİĞİN SESİ - IV
İZMİTLİ ERMENİLER KONUŞUYOR

İsveç Konsolosluğu'nun katkılarıyla...

ISBN: 978-605-66011-0-1

derleyen

Ferda Balancar

proje koordinatörleri

Emine Kolivar, Ferda Balancar, Karun Özçelik

mülakatları yapanlar

Armenuhi Nikoşosyan, Betül Altıntaş, Cem Mert Dalli,
Dença Kartun, Emine Kolivar, Ferda Balancar,
İhsan Can Asman, Karun Özçelik,
Masis Taşı, Serra M. Tezcan

redaksiyon

Dença Kartun

dizi kitap tasarımı ve sayfa düzeni

Sera Dink, Erge Yeksan

dizin

Murat Gözoğlu

baskı

Mas Matbaacılık San. Ve Tic. A. Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3
34408 Kağıthane/İstanbul
T: (212) 294 10 00
Sertifika No: 12055

İstanbul, Ekim 2015

*Bu kitapta kullanılan fotoğraflar, görüşmecilerin aile arşivlerinden
ve Zakarya Mildanoğlu arşivinden alınmıştır.*

HRANT DINK VAKFI
HRANT DINK FOUNDATION
ՀՐԱՆՏ ԴԻՆԿ ՎԱԿԲԻ

© Hrant Dink Vakfı Yayınları

Anarad Hıgutyun Binası
Papa Roncalli Sokak, No: 128
Harbiye, Şişli, 34373 İstanbul
T. 0212 240 33 61
F. 0212 240 33 94
info@hrantdink.org
www.hrantdink.org

İZMİTLİ ERMENİLER KONUŞUYOR
SESSİZLİĞİN SESİ - IV

DERLEYEN: FERDA BALANCAR

İZMİTLİ ERMENİLER KONUŞUYOR
SESSİZLİĞİN SESİ - IV

İÇİNDEKİLER

Önsöz, Ferda Balancar, 9

Giriş, Raymond H. Kévorkian, 15

“Sordukları zaman ‘Merdegözlüyüm’ derim”, 31

“Memleketimde küçük bir çiftliği bana çok gördüler”, 43

“Dedemden dinlediğim Armaş”, 53

“Ailemin hikâyesini 50 yaşımda öğrendim”, 63

“Tasadüfen ben de Armaşlı oldum”, 73

Kuşaktan kuşağa aktarılan travma, 85

“Bardizag’da, tarlasında tütün eken dedemin suçu neydi?”, 95

“Babaannem ‘İzmit benim dünyam’ derdi”, 105

“Babam ‘Bardizag’ı gören gözlerini öpeyim kızım’ derdi”, 115

Sonsöz yerine, E. Aras Ergüneş, 121

Dizin, 131

ÖNSÖZ

FERDA BALANCAR

Hrant Dink Vakfı'nın 2011 yılından bu yana sürdürdüğü sözlü tarih projesi, 'Sessizliğin Sesi' serisinin dördüncü kitabını okuyucuyla buluşturuyor. Bundan dört yıl önce serinin ilk kitabı olan *Türkiyeli Ermeniler Konuşuyor*'u sunmuştuk. Daha sonraki yıllarda, sırasıyla, *Diyarbakırlı Ermeniler Konuşuyor* ve *Ankaralı Ermeniler Konuşuyor* kitaplarını Türkçe ve İngilizce olarak yayımladık. Serinin bu yılki kitabı ise *İzmitli Ermeniler Konuşuyor*.

İzmitli Ermeniler Konuşuyor, sözlü tarih projesi dahilinde, derinlemesine mülakat yöntemiyle yaptığımız görüşmelerden bir kısmına yer veriyor. Proje kapsamındaki tüm mülakatlar, aile kökleri 1915'te Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki idarî yapısı içinde 'İzmit Mutasarrıflığı' olarak tanımlanan bölgedeki yerleşim yerlerinden birine dayanan kişilerle yapıldı. Raymond Kévorkian'ın *Ermeni Soykırımı* kitabından aktardığımız

‘İzmit Mutasarrıflığı’nda Yapılan Tehcirler’ bölümünden de anlaşılacağı üzere, günümüzde İzmit, Bahçecik, Adapazarı, Karamürsel, Geyve gibi yerleşim yerleri, 1915’te İzmit Mutasarrıflığı’nın sınırları içine giriyordu. Bu nedenle, görüştüğümüz kişilerin köklerinin bu yerleşim yerlerinden birine dayanmasına özen gösterdik.

Diyarbakırlı ve Ankaralı Ermenilerden sonra İzmitli Ermenileri konu edinmemizin bir nedeni, Türkiye’nin en doğusundan en batısına kadar, her yerde yaşayan Ermenilerin hafızalarını gün yüzüne çıkarmak oldu. Bu çerçevede, kitapta okuyacağınız anlatılar, en az Diyarbakırlı ya da Ankaralı Ermenilerden duyduklarımız kadar çarpıcı.

İzmit’i seçmiş olmamızın bir diğer nedeni, içinde bulunduğumuz 2015 yılının resmî olarak ‘Çanakkale Savaşları’nı anma yılı’ ilan edilmesi oldu. Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordusunda pek çok Ermeni’nin görev aldığı, herkes tarafından bilinen tarihsel bir olgu. O dönemde İzmit ve çevresinde yaşayan, askerlik yapabilecek durumdaki Ermenilerin bir kısmının Çanakkale Cephesi’ne gönderildiği de gerek tarihsel araştırmalardan, gerekse bugüne kadar yapılmış sözlü tarih çalışmalarından bildiğimiz bir başka hakikat. Osmanlı ordusunda askerlik yapan bu kişilerin ailelerinden pek çoğu, dönemin İttihat ve Terakki hükümetinin 27 Mayıs 1915’te ilan ettiği Tehcir Kanunu’yla, ‘güvenlik’ gerekçesiyle yurtlarından sürgün edildi. Bu sürgün sırasında pek çok insan hayatını kaybetti. Bu yıl İzmitli Ermenileri konu edinerek, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordusunda askerlik yapan Ermenileri ve ailelerini anmak, onların yaşadıklarını da duyurmak istedik. Kitapta okuyacağınız tanıklıklar, sözü edilen tarihsel gerçeklerin altını bir kez daha çiziyor.

İzmitli Ermeniler hakkında yaptığımız bu çalışmanın, Diyarbakırlı ve Ankaralı Ermeniler üzerine yaptığımız çalışmalardan farklı ve ayırt edici sonuçları var. Bunlardan en çarpıcısı, halen hayatta olup, İzmit ve çevresinde doğup büyüyen hemen hemen hiçbir Ermeni’ye rastlamamış olmamız. Bu durum elbette, söz konusu Ermenilerin varlık göstermediğine dair kesin bir yargıya varmamızı sağlamaz. Ancak Türkiye, Ermenistan, Avrupa, Amerika ve Lübnan’da yaptığımız araştırmalarda, bu yöndeki arayışımız sonuçsuz kaldı.

Projenin hazırlık süreci 2014 yılının sonunda başladı. Çalışmamız dahilinde öncelikle, Türkiye’de, Ermenistan’da ve Diaspora’da yaşayan İzmitli Ermenilere ulaşmayı hedefledik. Bunun için *Agos* gazetesine iki ay boyunca ilan verip, sözlü tarih çalışmamıza katılmak isteyen İzmitli Ermenilere ulaşmaya çalıştık. Buna paralel olarak, projede gönüllü olarak yer alan arkadaşların eğitim sürecini tamamladık. Eğitim süreci, sözlü tarih mülakat tekniklerinin yanı sıra İzmit ve İzmitli Ermenilerin tarihini de içeriyordu. Ocak 2015’te başlayıp Ağustos 2015’e kadar süren mülakat sürecinde, toplam 30 kişiyle görüştük. Görüştüğümüz kişilerin biri Amerika’da, ikisi Kanada’da, ikisi Almanya’da, altısı Ermenistan’da, 19’u ise Türkiye’de yaşıyor.

Mülakatların süresi ortalama bir buçuk saati buldu. Görüştüğümüz kişilere yönelttiğimiz soruları üç ana başlıkta toplayabiliriz. Birinci başlıkta bu kişilerin hayat hikâyelerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular yer aldı. İkinci başlıktaki sorular, anne babaları ya da aile büyüklerinin geçmişlerine yönelikti. Üçüncü başlıktaki sorular ise hafızalarındaki İzmit ve çevresinin tarihi ve kültürüne dair bilgileri ortaya çıkarmayı amaçlıyordu. Görüşmelerin büyük çoğunluğundan, kişilerin özellikle aile geçmişlerine dair bilgilerinin sınırlı olduğu izlenimini edindik. Anne babalarının ya da büyükanne ve büyükbabalarının İzmit ve çevresinde, 1915 Ermeni Soykırımı öncesi veya sonrasında yaşananları aktarmak konusunda istekli olmadıkları sonucuna ulaştık. Ancak görüştüğümüz kişilerin bildiklerini aktarmak konusunda aile büyükleri kadar isteksiz olmadıkları, edindiğimiz izlenimlerden bir diğeri. Başka bir deyişle, bu kişiler kendilerine ailelerinden aktarılanı paylaşmak konusunda çekingen veya isteksiz davranmadılar. İzmit ve çevresinin tarihine ve kültürüne yönelik birikimlerinin, istisnalar hariç, genel olarak oldukça sınırlı olduğu, bir başka ortak izlenim. Bu insanların hiçbirinin İzmit’te doğup büyümüş olmaması bunun en önemli nedeni olsa gerek. Elbette paylaştığımız tüm bu izlenimler, yaptığımız mülakat sayısı ile sınırlıdır. Özellikle Amerika, Kanada ve Avrupa’da yaşayan, proje sürecinde görüşme fırsatı bulamadığımız pek çok İzmit kökenli Ermeni olduğunu, yaptığımız ön araştırmadan biliyoruz. Önümüzdeki dönemde, özellikle Amerika ve Kanada’da, İzmitli Ermenilerle yapılacak görüşmelerden oluşan araştırmalar, konuyla ilgili farklı bilgileri de ortaya koyacaktır.

Görüştüğümüz kişilerin anlattıklarından edindiğimiz ortak izlenimler dışında, bu anlatıları içerikleri bakımından ortak bir zemine oturtan önemli bir olgu da var. Daha önce de değindiğimiz gibi, görüştüğümüz İzmitli Ermenilerin çoğunluğunun ailesinde, 1914-15 döneminde aske-re alınmış yakın akrabaları bulunuyor. Bu kişilerden birinin söylediği “Diyorlar ki ‘Doğuda Ermeniler Birinci Dünya Savaşı’nda Ruslara yardım etmiş.’ Peki kardeşim, diyelim ki öyle. İzmit’teki, Bursa’daki Ermeni’nin ne kabahati var bunda? Bardizag’da, tarlasında tütün eken demi neden yerinden yurdundan koparıyorsun?” sözleri pek çok İzmitli Ermeni’nin paylaştığı, haklı bir isyan niteliği taşıyor.

İzmitli Ermeniler Konuşuyor, proje kapsamında yapılan 30 sözlü tarih mülakatından dokuzuna yer veriyor. Bu dokuz mülakatın beşi erkek, dördü ise kadın görüşmecilerle yapıldı; bunların altısı Türkiye’de, ikisi Ermenistan’da, biri Kanada’da yaşıyor. Bu görüşmelerden beşi, ailesinin kökleri Bardizag’a uzanan kişilere ait. Ermenicede ‘küçük bahçe’ anlamına gelen Bardizag’ın günümüzdeki adı ise ‘Bahçecik’. Diğer dört görüşme ise aile kökleri Karamürsel, Armaş, Adapazarı ve İzmit’e uzanan görüşmecilerin anlatımlarını kapsıyor.

Elinizdeki kitap sadece yapılan görüşmelerin derlenmesinden oluşmuyor. Bir sonraki bölümde yer alan, Raymond Kévorkian’ın İletişim Yayınları’ndan çıkan *Ermeni Soykırımı* kitabının ‘İzmit Mutasarrıflığı’nda Yapılan Tehcirler’ bölümü, kitaba çok değerli bir katkı sunuyor. Bu bölümün tamamına kitapta yer vermemize izin verdikleri için Sayın Raymond Kévorkian’a ve İletişim Yayınları’na teşekkür ederiz.

İlerleyen sayfalarda göreceğiniz üzere, kitaba şarkı sözleri ve tekerlemelerden oluşan bir seçki de ekledik. Müzikolog, derlemeci, koro şefi, besteci ve yazar Mihran Tumacan’ın *Hayreni Yerk u Pan* (Ermenilerin Memleket Şarkıları ve Sözlü Geleneği) eserinin birinci cildinden seçtiğimiz şarkı sözleri ve tekerlemeler, İzmit ve çevresinde yaşamış Ermenilere ait. 1890’da Sivas Gürün’de doğan ve 1973’te Yerevan’da vefat eden Tumacan, Soykırım’dan kurtularak Avrupa veya Amerika’ya göç etmiş Ermenilerle görüşerek; Ermenice, Türkçe, Kürtçe şarkıları ve sözlü edebiyat örneklerini *Hayreni Yerk u Pan*’da bir araya getirmişti. Bu paha biçilmez eseri yazan Mihran Tumacan’ı saygıyla anarken, bizi

bu seçkiye yer vermemiz konusunda teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda hazırlanmasına da yardım eden Melissa Bilal’e teşekkür ederiz.

Kitabın sonsözü ise Bardizag üzerine yaptığı çalışmalarla da tanınan, akademisyen Aras Ergüneş tarafından yazıldı. Sonsöz, bu kitapta yer alan anlatıların yanı sıra proje kapsamında yapılan tüm mülakatların da genel bir değerlendirmesini içeriyor. Sayın Ergüneş’e çalışmamıza bulunduğu katkılardan ötürü teşekkür ederiz.

Mülakatları yapan arkadaşlarımıza eğitim desteği veren Prof. Arzu Öztürkmen’e, araştırmacı yazarlar Zakarya Mildanoğlu ve Arsen Yarmen’a; başta mülakatlarda gönüllü olarak bulunan arkadaşlarımız olmak üzere, projede emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

İzmitli Ermeniler Konuşuyor’un Ermenilerin bu topraklarda geçmişten günümüze neler yaşadığını öğrenmek isteyen herkese ve konuyla ilgili sözlü tarih çalışmalarına ışık tutacağını umuyoruz. Hrant Dink’in “Her Ermeni bir belgedir” sözünün bu kitapla bir kez daha somutlaştığına inanıyoruz.